

Kordé Zoltán

A ROZGONYIAK ÉS ERDÉLY

Les Rozgonyi et la Transylvanie

La famille noble des Rozgonyi s'élevait au rang des barons à partir du règne de Sigismond (1387–1437). Au temps du roi Matthias (1458–1490) elle appartenait déjà aux familles les plus puissantes du royaume. Dans cette carrière extraordinaire joua un rôle important la période 1448–1463. Les Rozgonyi, membres d'une famille provenant de la Haute-Hongrie, dont les domaines s'étendaient à la partie septentrionale du royaume, comblaient pendant ces années des grandes dignités de Transylvanie: celui du voïvode (*voivoda*) et du comte des Sicules (*comes Siculorum*). Les protagonistes de "l'aventure Transylvaine" furent les trois frères: Jean, Rénold, Osvát et Sebestyén (d'une autre branche de la famille). L'étude analyse l'histoire de cette période de 15 ans en montrant que cette épisode – qui se finit définitivement en 1463 – avait une grande importance de la montée des Rozgonyi, il est vrai en même temps que les commencements de la consolidation politique de la Transylvanie s'attachent aussi à eux.

A Rozgonyi család Básztély nembeli Rénoldtól származik, aki az Árpád-kor végén (1289–1290-ben) nádor volt. Fia, László tekinthető az új család megalapítójának, amely a XIV. században a dédunokák – Miklós és Lőrinc – révén két részre vált szét. Ekkortól kezdik az Abaúj megyei birtokokról, Rozgonyról Rozgonyiaknak nevezni magukat, bár központjuk a Zemplén megyei csicsvai uradalomhoz tartozó Varannó mezőváros volt. A család tagjai Zsigmond koráig nem töltöttek be jelentős egyházi vagy világi méltóságot. Thuróczy János így ír krónikájában a Zsigmond uralkodása alatt felemelkedett családokról: „*Ez a király nemcsak alacsony származású nemeseket, hanem igen sok közrendű embert is magas méltóságra emelt, és hatalmassá tett országában. Pálóc és Rozgony urainak családja meg Ország Mihály néhai nádorispán úré... e király segítségével jutottak hatalmas földek birtokába. Ezeknek utódai most a magas «Nagyságos» [magnificentie titulo] címnek örvendenek az országban.*”¹ Thuróczy ugyan erősen túloz, amikor alacsony származású nemeseknek, illetve közrendűeknek minősíti a Rozgonyiak elődeit, az azonban igaz, hogy a család bárói sorba való felemelkedése ekkor következett be. Ez elsősorban Miklós fiának, Simonnak volt köszönhető, aki 1409-ben elnyerte az országbírói méltóságot, amelyet 1414-ig, haláláig viselt, és így a bárók közé emelkedett. Simon pozíciója és a király kegye az egész rokonság

¹ Johannes de Thurocz: *Chronica Hungarorum*. I. textus. Ediderunt: Elisabeth Galántai et Julius Kristó. Bp. 1985. 227. Fordítás: Thuróczy János: *A magyarok krónikája*. Ford.: Horváth János. Pro memoria. Bp. 1980. 331.

számára előnyösnek bizonyult: fiai közül ifj. István egyebek mellett a pozsonyi és a szepesi ispáni tisztséget nyerte el, György az országbíróságig vitte, míg szintén Simon névre hallgató sarja veszprémi, majd egri püspök és főkancellár lett, akiről Thuróczy is említést tett krónikájában. Az unokaöccsök közül id. István temesi ispán, Péter pedig egri püspök volt. Simon karrierje a Lőrinc-ág számára is hasznosnak bizonyult: az ebbe tartozó id. János Zsigmond uralkodásának utolsó éveiben elnyerte a tárnokmesteri méltóságot. A Rozgonyi-birtokok a Felvidéken koncentrálódtak (amin a Zsigmondot követő királyok jelentős adományai sem változtattak lényegesen), így nem tekinthető véletlennek az sem, hogy a család tagjai által betöltött tisztségek – leszámítva az országos méltóságokat – szintén a Felvidékhez és környékéhez kapcsolódtak mint például a pozsonyi, nyitrai, szepesi, zempléni ispánságok, a veszprémi és az egri püspökség stb.²

Mindezek ismeretében sajátosnak mondható a család történetében az 1448–1463 közötti időszak, melynek során többnyire közülük kerültek ki a két legfontosabb erdélyi méltóság – a vajdai és a székely ispáni – birtokosai. E másfél évtized érdekességét részben az adja, hogy a Rozgonyiak ekkor birtokaiktól és korábbi érdeklődési körüktől távol eső terület tisztségeit viselték, olyan méltóságokat, melyekhez sem korábban, sem pedig a későbbiekben nem volt közük. Ebből a szempontból tehát ezek az évek egy jól elkülönülő szakasznak mondhatók a család történetében, egy olyan epizódnak amelyben a Rozgonyiak mindkét ága érintett volt.³ Ugyanakkor e periódus több egyszerű családtörténeti színpontonál, mivel e korszak meghatározó jelentőségű volt Erdély szempontjából. Mivel az erdőntúli terület a középkori Magyar Királyság talán legfontosabb tartománya volt, így az itteni fejlemények túlmutatnak a családtörténeti, regionális kereteken; megismerésük némi bepillantást nyújt az országos politika viszonyaiba is. E periódust több szempontból is lehet vizsgálni: intézmény-, politika- vagy éppen birtoktörténeti oldalról kiindulva (illetve ezek összességét figyelembe véve) is fel lehet dolgozni a témát. Mint részben az előzőekben kifejtettek is jelzik, eme előadás, illetve ta-

² A Rozgonyiak származására, Zsigmond alatti történetükre: Engel Pál: *A Rozgonyiak*. In: Beke László–Marosi Ernő–Wehli Tünde (szerk.): *Művészet Zsigmond király korában 1387–1437*. I. *Tanulmányok*. Bp. 1987. 440–444. Részletes családfájuk: Engel Pál: *Középkori magyar genealógia*. CD-ROM. Bp. 2001. (továbbiakban: Engel, *Genealógia*). A Rozgonyiaknak az 1440-es évek első felében a belső harcokban játszott szerepéről és ennek a család történetére gyakorolt hatásáról: Pálosfalvi Tamás: *A Rozgonyiak és a polgárbáború*. Századok 2003. 897–928. (továbbiakban: Pálosfalvi, *A Rozgonyiak*).

³ Nem kívánok belebonyolódni a Rozgonyi család felosztása körüli vitákba (vö. Pálosfalvi, *A Rozgonyiak* 899. 7. sz. jegyzet), mivel mondanivalóm szempontjából ennek nincs jelentősége, így a két ág alatt – a mellékelt táblázatnak megfelelően – Miklós és Lőrinc utódjait értem, akik közül az erdélyi méltóságokat viselő tagok kikerültek.

nulmány keretében most elsősorban a Rozgonyiak Erdélyhez kötődő méltóságviselését és ennek politikai hátterét, illetve következményeit próbálom meg feltárni, a szűkebb értelemben vett család- és birtoktörténeti vonatkozásokkal más alkalommal szeretnék foglalkozni.

Az „erdélyi kaland” 1448 júniusában vette kezdetét, amikor a Lőrinc-ágba tartozó Rozgonyi János, néhai id. János tárnokmester fia (ld. a táblázatot) elnyerte a székely ispáni méltóságot.⁴ A tisztség a széleskörű önkormányzatisággal rendelkező erdélyi székelyek feletti legfőbb katonai és igazságszolgáltatói hatalmat biztosította viselője számára. Az oklevelekből kiderül, hogy János nem egyedül, hanem testvéreivel – Rénolddal és Osváttal – közösen töltötte be a méltóságot.⁵ Nagyon valószínű, hogy a kinevezés nem az 1448-i rigómezei csatavesztés után meggyengült kormányzónak, Hunyadi Jánosnak, hanem a hatalmukban megerősödött Garai Lászlónak és Cillei Ulriknak volt köszönhető, akik egyébként rokoni kapcsolatban is álltak Rénolddal.⁶ A testvérek közös hivatalnyerése is bizonyítja a Zsigmond uralkodása során kialakult gyakorlatnak a továbbélését, miszerint ugyanazt a tisztséget két vagy több báró (rokonok vagy idegenek) egyszerre töltötte be.⁷ Míg azonban korábban a többes tisztségviselés a király egyetértésével vagy legalábbis hallgatolagos támogatásával vált lehetségessé, addig most ehhez már nem igen volt szükség az uralkodó engedélyére. Ezt támasztja alá az a szerződés is, melyet Pálóci László országbíró már idézett 1448. július 7-i oklevele tartalmaz, s amelyben János testvérei képviselőjében és nevében az országbíró színe előtt megegyezett unokatestvérükkel, a Miklós-ágba tartozó János győri ispánnal arról, hogy – a székely ispánságot kivéve – ha bármilyen tisztséget meg tudnak szerezni, azon megosztoznak, ha pedig ez nem lehetséges, akkor legalább a jövedelmet osztják el egymás között. Világos jele ez annak az eltolódásnak, ami a központi hatalom és az arisztokrácia közötti erőviszonyokban Zsigmond halála óta bekövetke-

⁴ Pálóci László országbíró 1448. VII. 7-én kelt tanúságlevele említi elsőként e tisztség viselőjeként Jánost: *Johannes filius Johannis de Rozgon magistri thauarnicorum regalum, comes Siculorum* (DL. 14 181). Engel Pál 1449-re teszi a Rozgonyiak hivatalviselésének kezdetét (*Magyarország világi archontológiája 1301–1457*. [továbbiakban: Engel, *Archontológia*] I. Bp. 1996. 194.), az oklevél alapján azonban e dátum fél évvel előbbre hozandó.

⁵ Rénold 1449. I. 22-i saját kiadású levelében már székely ispánként szerepel: „*Renoldus de Rozgon inter cetera Siculorum comes*” (DF. 240 015), míg Osvát Pálóci László országbíró 1449. IV. 18-i oklevelében szerepel először e címmel: „*pro magnificis Johanne, Rinoldo et Osváto de Rozgon comitibus Siculorum*” (DF. 14 252).

⁶ Pálosfalvi, *A Rozgonyiak* 917–918., 928.

⁷ A Zsigmond alatti többes tisztségviselésről: Kordé Zoltán: *A székelyispáni méltóság a Zsigmond-korban*. *Történelmi Szemle* XLVI (2004) 3–4. 227–230.

zett a királyság kárára, egyúttal alátámasztja azt is, hogy a főurak a méltóságokat elsősorban családi jövedelemforrásnak, az anyagi gyarapodás biztosítékának tekintették. Az egyezés másfelől demonstrálja a Rozgonyiak családon belüli, mindkét ágra kiterjedő együttműködési törekvését is. Bár az unokatestvérek közötti összhang a későbbiekben megbomlott és hosszas pereskedés váltotta fel, a három testvér: János, Rénold és Osvát együttműködése példás volt és életük végéig tartott. A székely ispánságon testvériesen osztozkodtak meg, ezen kívül azonban – mind ekkor, mind pedig a későbbiekben – voltak saját, külön tisztségeik is, melyeket nem közösen töltöttek be.

Az erdélyi hivatalok megszerzése hamarosan tovább folytatódott. 1449 folyamán nyerte el Rozgonyi János a székely ispáni mellé a vajdai méltóságot is,⁸ melyet azonban egyedül viselt, nem osztozott meg rajta testvéreivel. Ennek a magyarázata valószínűleg abban rejlik, hogy a másik vajda a nagyhatalmú Újlaki Miklós volt, aki 1441 után egy ideig Hunyadi Jánossal közösen töltötte be a tisztséget.⁹ Míg azonban az utóbbi e méltóságtól megvált, addig Újlaki megőrizte azt. A tényleges ügyintézésbe ugyan nem nagyon folyt bele, a jövedelmek megfelelő részére azonban minden bizonnyal igényt tartott. Ebben a helyzetben nem lett volna szerencsés a nagybefolyású főurat (akinek a támogatását Hunyadi mint kormányzó sem nélkülözhetette), avval ingerelni, hogy három másik tisztségviselővel – vagyis vetélytárral – osztozzon a javadalmakon. Rozgonyi János vajdává történő kinevezése után megtartotta a székely ispáni méltóságot is, így a két legfontosabb erdélyi tisztség néhány évnyi szünet után ismét egy kézben egyesült. 1441-ben ugyanis Újlaki és Hunyadi a vajdai mellé a székely ispáni posztot is megszerezte, amire korábban még sohasem volt példa. Evvel megkezdődött a két méltóság egyesítésének negyed évszázados folyamata, ami szünetekkel tarkítva, több szakaszban zajlott le. Rozgonyi János tisztségviselése e folyamat második szakaszát jelentette, mely új fejleményt hozott e téren. Az első „unió” során ugyanis a helyettes tisztségviselők, azaz az alvajdák és az alispánok ismereteink szerint megőrizték különállóságukat, a két hivatal, bár ugyanaz a báró töltötte be, megtartotta önállóságát és egymástól való függetlenségét. Most viszont, a források tanúsága szerint az alvajdai és az alispáni hivatalt ugyanazok a személyek töltötték be, kétségtelen jeleként annak, hogy megindult a két hivatal tényleges egybeolvadása. Tarkói Rikalf György alvajda egyszerismind székely alispánként is tevékenykedett, s több okleve-

⁸ Engel, *Archontológia* I. 15; Fügedi Erik: *A 15. századi magyar arisztokrácia mobilitása*. Történeti Statisztikai Kötetek. Bp. 1970. (továbbiakban: Fügedi, *Mobilitás*) 109.

⁹ Kordé Zoltán: *Vajda és ispán. A székely ispáni méltóság a Zsigmond halála utáni években*. AUSz. AH. Tom. CXVI. Szeged 2002. 49–57.

leben használta mind a két címét (*Nos Georgius filius Rycalff de Tharkew vicevavoda Transsiluanus et Siculorum vicecomes et cetera*). Külön érdekesség, hogy a vele kapcsolatos iratokból az is kiderül, miszerint több alkalommal a „csak” székely ispán Rozgonyi Rénold parancsára járt el, vagyis eredetileg az ő embere volt, ami megint csak igazolja a testvérek közötti szoros együttműködést.¹⁰ A két tisztség egyesülésében bekövetkezett fejleményt azonban nem lehet teljes egészében Rozgonyi János és testvérei számlájára írni, ebben tőlük független folyamatok is szerepet játszottak. A Rozgonyiak nem különböztek alapvetően e korszak méltóságviselő báróitól: kevés olyan diploma maradt csak fenn, amely a vajdai, székelyispáni feladatkörhöz tartozó ügyekkel összefüggésben említi őket. A birtokadományaikkal, pereskedéseikkel, hatalmaskodás miatti panaszaiikkal kapcsolatos iratok száma viszont több tucatnyira rúg, nagyságrendekkel múlja felül az előzőekét. Más bárókhhoz hasonlóan ők is keveset tartózkodtak hivatali tevékenységük legfőbb helyszínén, azaz Erdélyben, feladataikat jórészt helyettes tisztviselőik látták el, ami külön kedvezett a személyi átfedéseknek. Nem véletlen, hogy éppen ekkoriban – egyébként az országos tendenciához hasonlóan – az erdőntúli terület élén is sajátos „póttisztviselők” jelentek meg, akik éppen a vajdák és ispánok feladatait próbálták meg ellátni – nem annyira katonai, hanem főleg igazságszolgáltatói területen. Működésük csak kiegészítő és átmeneti jellegű volt, amit egyebek mellett a váltakozó, kialakulatlan terminológia is sejtet: *gubernator*, *generalis capitaneus Parcium Transsylvanarum*, *Siculorum supremus capitaneus* és más hasonló címekkel illetik őket a források.¹¹

A Rozgonyiak ekkori tisztségviselése során, amellet, hogy folytatódott a vajdaság és az ispánság összeolvadása (legalábbis a helyettes tisztviselők szintjén), újabb – a székely ispánságot érintő – fontos fejlemény is bekövetkezett. Ismeretes, hogy a szász területekhez, Brassóhoz és a Barcasághoz, illetve Beszterce és vidékéhez már régóta szoros kötelékek fűzték e méltóságot. Rozgonyi Rénold első ismert székely ispáni intézkedése is a besztercei kerülettel volt kapcsolatos, amikor is birtokeladás ügyében egyezséget szerzett a nagydemeteri és törpényi szászok, valamint a györgyfalvi nemesek között.¹² 1453-ban azonban Hunyadi János fő-

¹⁰ Tarkói Rikalf György hivatalviselésére vonatkozó iratok: 1453. VII. 2.: DF. 246 948 (Franz Zimmermann–Gustav Gündisch: *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen* /továbbiakban: US./ V. Bukarest 1975. 406–407.); 1453. IX. 1.: DF. 246 953; 1450–1451. III. 24. e.: US. V. 293.

¹¹ Janits Iván: *Az erdélyi vajdák igazságszolgáltató és oklevéladó működése 1526-ig*. H. é. n. [Bp. 1940.] 15–16; Kordé Zoltán: „Minden fajta terményben gazdag”. *Mátyás király és Erdély*. Szeged. A város folyóirata (21. évf.) 2009/1. sz. 2–3.

¹² 1449. I. 22.: US. V. 274–276.

kapitány megszerezve a város és a kerület fölötti fennhatóságot, Beszterce örökös grófja lett (*perpetuus comes Bistriciensis*). E minőségében 1453. július 22-én kiadott kiváltságlevelében megerősítette és rendezte Beszterce jogait megszüntetve a székely ispánok itteni joghatóságát és innen húzott jövedelmeit, ami amelelt, hogy komoly érvágást jelentett a tisztségviselők számára, számottevően csökkentette önálló jogkörüket is.¹³

Ami a Rozgonyiak méltóságviselésének a kronológiáját illeti, ennek pontos rekonstruálása – részben a zavaros viszonyok, részben a források hézagossága miatt – meglehetősen nehéz feladat. (Ez, úgy tűnik, maguknak a kortársaknak is komoly fejtörést okozott időnként.) A könnyebb esetet Rozgonyi János jelenti, akinek a vajdasága 1449-et követően éveken át folyamatos volt.¹⁴ Más azonban a helyzet a székely ispánságot illetően; itt már nehézségekbe ütközünk, ha a személyi változásokat és a hivatali időt szeretnénk meghatározni. Rüdél János brassói pébános és követ 1454. március 17-én Bécsből írott levelében egyebek mellett arról értesíti városát „*quomodo dominus rex per dispositionem gubernatoris Remildo Hispanatum Siculorum contulisset sigillatis litteris ipso presente*”.¹⁵ A király V. László, a kormányzó Hunyadi János (jóllehet az előző évben már letette ezt a tisztséget, s ekkor Magyarország főkapitánya volt a hivatalos címe), Remildus alatt pedig Rozgonyi Rénold értenődő. Az információból annyi világos, hogy az uralkodó Hunyadi hatására adományozta pecsétes levéllel Rozgonyi Rénoldnak a székely ispánságot. Kérdés azonban, hogy mikor, hiszen a Rozgonyiak tisztségviselése a források alapján folyamatosnak tűnik egészen 1453-ig. Amikor viszont a brassói plébános levele íródott, már Gúti Ország János, a korábbi tárnokmester (Gúti Ország Mihálynak, a későbbi nádornak a testvére), valamint Hédervári Imre (Lőrinc nádor fia) töltötte be a méltóságot. Első fennmaradt oklevelüket 1454. február 3-án adták ki Brassóban (*Nos Johannes Orzag de Guth et Emericus de Hederwar comites Siculorum – ugyanezen a napon és helyen Gúti Ország János egymaga is adott ki birtokügyben oklevelet.*)¹⁶ Nehéz pontosan rekonstruálni az eseményeket, a legvalószínűbb megoldásnak azonban az tűnik, hogy V. László 1453. vége felé elvette a Rozgonyiaktól a székely ispánságot (Rénold 1453. július 21-én szerepel ezzel a cím-

¹³ DF. 247 282, DF. 247 277.

¹⁴ Engel, *Archontológia* I. 15; Fügedi, *Mobilitás* 109.

¹⁵ *Székely Oklevéltár.* (továbbiakban: SZO.) I. Szerk.: Szabó Károly. Kolozsvár 1872. 168. (DF. 246 673).

¹⁶ US. V. 433–434. (DF. 286 652); US. V. 434. (DF. 246 762)

mel utoljára¹⁷) és Gúti Ország Jánosnak, valamint Hédervári Imrének adta azt.¹⁸ A Rozgonyi testvérek leváltására utal az is, hogy február 3-án, a fent említett diploma szerint az új ispánok olyan ügyben intézkednek (András földvári plébános védelme), melynek rendezésével még Rozgonyi Rénoldot bízta meg Hunyadi június 30-án. Hogy leváltásuknak mi lehetett az oka, azt csak találgatni lehet, a szünet azonban nem tartott sokáig. Rüdél levelének megírása, március 17. előtt Hunyadi kieszközölte a királynál, hogy Rénold (és így testvérei) visszakapják a tisztséget. Ezt látszik megerősíteni az is, hogy Hédervári Imre a február 3-i oklevelet követően nem szerepel többé székely ispánként, így tisztségviselése csak néhány hónapig tarthatott. Rozgonyi Osvát viszont 1454. november 22-én már újból e tisztség birtokosaként jelenik meg (*Oswaldus de eadem Rozgon Siculorum...Comes*)¹⁹, míg Rozgonyi Rénold Hunyadi János 1455. január 16-i parancslevelében szerepel ismét evvel a címmel (*magnifici domini Rynoldi comitis Siculorum*). Rozgonyi János pedig 1457. január 25-i saját kiadású oklevelében erdélyi vajda mellett székely ispánnak is címzi magát (*Nos Johannes de Rozgon woywoda Transsiluanyensis et comes Siculorum* – mint említettük, vajdai tisztségének a szünetelésére nincs adat).²⁰ Mivel ezekben az években Gúti Ország János is többször szerepel méltóságviselőként a forrásokban, így 1454-től négyre emelkedett a székely ispánok száma, akik közül Rozgonyi János mint láttuk, egyúttal erdélyi vajda is volt.

A fivérek tehát Hunyadi János támogatásának köszönhetően nyerték vissza a rövid időre elvesztett székely ispánságot, ami arra utal, hogy ekkoriban jó viszony-

¹⁷ US. V. 405. (DF. 286 651) – vö. Engel, *Archontológia* I. 194., aki 1453. III. 18-ra teszi az utolsó szereplést.

¹⁸ Lázár Miklós és Engel Pál szintén a Rozgonyiak tisztségviselésének a szünetelésével számol (Lázár Miklós: *Székely ispánok és alispánok a mohácsi vészig*. Századok 1880. 803; Engel, *Archontológia* I. 194.).

¹⁹ Ipolyi Arnold–Nagy Imre–Véghely Dezső: *Hazai Ománytár*. VII. Bp. 1880. 471. Az oklevél szerint a Terebesen összegyűlt Felső-magyarországi egyház- és országnagyok tanácskozásukon intézkedéseket fogadtak el a huszita dúlások megfékezése céljából, s ennek részeként a Felső Részek kapitányává választották Rozgonyi Sebestyént (aki ekkor Zemplén megyei ispán is volt): „*Capitaneum... parcium superiorum predictarum videlicet Magnificum dominum Osvátum de Rozgon*” (uo. 472.), aki innentől kezdve Magyarország Felső Réseinek főkapitányaként is megjelent a forrásokban (így pl. 1454. XII. 24.: *Oswaldus de Rozgon comes Siculorum, partium Regni Hungariae superiorum capitaneus generalis*. DL. 15 307). A későbbiekben rajta kívül még Rozgonyi Sebestyén is betöltötte e tisztséget, újabb bizonyítékeként a Rozgonyiak erőteljes felvidéki érdekeltségének. A Felső Részek főkapitányságának az intézményéről, illetve a Rozgonyiak abban játszott szerepéről: Horváth Richárd: *A Felső Részek kapitánysága a Mátyáskorban*. Századok 2003. 929–954; Teiszler Éva: *A Felső Részek főkapitányságáról*. In: *Medievalisztikai tanulmányok. A IV. Medievalisztikai PhD-konferencia (Szeged 2005. június 9–10.) előadásai*. Szerk.: Marton Szabolcs–Teiszler Éva. Szeged 2005. 169–183.

²⁰ 1455. I. 16.: DL. 14 916; 1457. I. 25.: DL. 15 128.

ban voltak a volt kormányzóval. Ez azonban nem jelentett örök időkre szóló szövetséget. A Rozgonyiak a szó korabeli értelmében vett reálpolitikusok voltak, így például nem igen hagyták, hogy érzelmi motívumok, mint például hála, befolyásolják döntéseiket (ebben alighanem megint csak nem sokban különböztek a kortárs bárók többségétől). Legalábbis az elkövetkező évek eseményei erre engednek következtetni. 1457 elejére Gúti Ország János tisztségviselése halálával véget ért,²¹ a testvérek azonban megőrizték erdélyi tisztségeiket, amit V. László korábbi birtokadománózását megerősítő olevele is bizonyít, melynek ők a kedvezményezettjei (*magnificis Johanni de Rozgon waywode partium nostrarum Transsilvanarum ac Raynoldo et Osualdo de eadem Rozgon comitibus Siculorum nostrorum*).²² A testvérek rászolgáltak a jutalomra, mivel szerepet játszottak a Hunyadi-fiak, László és Mátyás törbe csalásában és László kivégzésében. (Külön érdekesség, hogy Hunyadi László letartóztatott hívei között ott volt a család másik ágába tartozó Sebestyén is.)²³ Kitartottak V. László mellett a Rozgonyi testvérek akkor is, amikor rokonuk, Sebestyén társai többségével együtt megszökött a fogságból és csatlakozott a Mátyás nagybátyja, Szilágyi Mihály által kirobbantott felkeléshez, amely Erdély és az ország nagy részére kiterjedt.²⁴ V. László 1457. október 21-én parancsot intézett Brassó városához, hogy fogadja be és vegye védelmébe Rozgonyi Osvát székely ispánt és erdélyi kapitányt (*Magnifico Osualdo de Rozgon comiti Siculorum et capitaneo illarum parcium nostrarum*), akinek a rebellis Szilágyi Mihály a romlására törekszik. A brassóiak eleget is tettek a felszólításnak, amit a székely ispán december 9-i levelében – mitsem tudva V. László időközben bekövetkezett haláláról – elégedetten próbált az akkor már halott király tudomására hozni: „*hec ciuitas Brassouia Vestre Serenitatis semper penes mandatum Vestre Serenitatis mihi prona affuit contra inimicos Serenitatis Vestre*”.²⁵ Rozgonyi Osvát Brassó feletti hatalma az elkövetkező hetekben is megmaradt, legalábbis erre utal az, hogy a Rozgonyiak korábbi várnagya, Kázméri Masa Mihály székely alispán még 1458. január 16-án is e városból bocsátott ki oklevelet a tergovistyei és havasalföldi kereskedők számára.²⁶ Miközben Rozgonyi Osvát Brassóba szorulva

²¹ Engel, *Archontológia* I.194. Engel, *Genealógia* Gútkeled nem 6. Farkas ága 2. tábla: Ország (gúti).

²² DL. 15 163.

²³ Kubinyi András: *Mátyás király*. Tudomány–Egyetem. Bp. 2001. (továbbiakban: Kubinyi, *Mátyás király*) 22.

²⁴ Hunyadi László 1457. március 16-i kivégzését követő eseményekre: Kubinyi, *Mátyás király* 22–26.

²⁵ 1457. X. 21.: SZO. I. 174–175. 1457. XII. 9.: SZO. I. 175–176.

²⁶ 1458. I. 16.: US. VI. 1–2. A Rozgonyiak familiárisaként és várnagyaként szerepel 1448. V. 2-án (DF. 213 191), valamint 1447. III. 9-én (DL. 44 454). Ld. még: Engel, *Archontológia* I. 295., 440.

folytatta az ellenállást, az országos politika iránya más fordulatot vett. 1458. január 12-én Szilágyi Erzsébet és testvére, Szilágyi Mihály egyezséget kötöttek Garai László nádorral, akinek komoly része volt Hunyadi László kivégeztetésében. Az oklevél tartalmazza azoknak a nevét is, akik Garai párthíveiként csatlakozhatnak a megállapodáshoz; a Szilágyiak által vállalt garanciák rájuk is vonatkoznak. A felsorolásból Újlaki Miklós és mások mellett kimaradtak a Rozgonyi testvérek is.²⁷ Hogy miért, azt csak találgatni lehet. Tény viszont, hogy alig egy hónap elteltével, február 9-én Rozgonyi János erdélyi vajdát az ekkor lovászmesteri tisztséget betöltő Sebestyénnel együtt Szilágyi Mihály és azon magyar főurak körében látjuk viszont; akik a megválasztott király elé menve a magyar–morva határra kötelezettséget vállaltak Mátyás Podjebrád György számára tett ígéreteinek a betartására.²⁸

A Rozgonyi fivéreknél tehát sikerült kiegyeznie a Hunyadi-párttal, illetve annak vezetőjével, Szilágyi Mihállyal, s hatalmukat (valamint tisztségeiket) átmenítették az új kormányzati érába. Ezt bizonyítja egyebek mellett az is, hogy 1458. április 26-án Mátyás kiváló szolgálataikra való tekintettel Rozgonyi János erdélyi vajda, valamint Rénold és Osvát székely ispánok (*magnificus Johannes de Rozgon wayuoda Transsiluanus...suo ac fidelium nostrorum magnificorum Rynoldi et Osualdi de eadem Rozgon comitum Siculorum*) számára átírja és megerősíti V. László egy évvel korábbi – fentebb már idézett – adománylevelét.²⁹ Az események azonban hamarosan olyan fordulatot vettek, amely hatással volt mind a Rozgonyiak, mind az erdélyi méltóságok további sorsára.³⁰ 1458 nyarán Mátyás Rozgonyi János helyébe régi hívét, Sebestyént nevezte ki erdélyi vajdának, aki apja unokahúgának, Dengelegi Borbálának a férje volt, s akivel most a Miklós-ág egy képviselője is belépett az erdőntúli tisztségviselők sorába (a vajdai cím másik birtokosát, Újlaki Miklóst lényegében 1465-ig nem sikerült elmozdítania a királynak). Ezzel egyidőben a székely ispáni méltóság viselői is kicserélődtek: a Rozgonyi testvéreket ezen a poszton is új tiszt-

²⁷ Teleki József: *Hunyadiak kora Magyarországon*. (továbbiakban: Teleki, *Hunyadiak kora*) X. Pest 1852. 565–569. Kubinyi, *Mátyás király* 25–26.

²⁸ Teleki, *Hunyadiak kora* X. 573–75.

²⁹ DL. 15 163. Székely ispánként szerepel Rozgonyi Osvát és Rénold egy 1458. IV. 9-én kelt, zálogüggyellett kapcsolatos oklevélben is: DL. 15 234.

³⁰ A Mátyás trónralépte és az 1467-es lázadásközötti időszak erdélyi viszonyaira, illetve a tisztségek történetére: Kordé, Zoltán: *The Voivodate of Transylvania from Matthias' Entronement to the Rebellion of 1467*. In: *Mélanges d'Histoire Générale*. Nouvelle Série I. Section I. Between Worlds 1. 2006. *Stephen the Great and Matthias Corvinus and their Time*. Edited by László Koszta, Ovidiu Muresan, Alexandru Simon. Cluj-Napoca 2007. 179–188.

ségviselők váltották fel: Lábatlani János és Paksi (vagy Pakosi) László.³¹ A cserék vesztese látszólag a Rozgonyi testvérek voltak, valójában a változások nem ellenük irányultak: Rozgonyi Osvát ezt követően is megtartotta lovászmesterei posztját, amelyet korábban Sebestyénnel együtt töltött be és testvéreivel együtt megmaradt az uralkodó környezetében.³² Hogy maguk a Rozgonyiak sem érezték kegyvesztettségnek a bekövetkezett változásokat, azt a legvilágosabban egy 1459. február 10-én kelt oklevél bizonyítja, melyben a III. Frigyes-párti lázadás közepette Rozgonyi János és Rénold volt vajda, illetve székely ispán közösen nyilvánítják ki Mátyás iránti töretlen hűségüket az aktuális vajdával és székely ispánokkal.³³ A fiatal király a Szilágyi Mihállal kiéleződő konfliktus miatt kényszerült a személycserékre. Nagybátyja befolyását abban a tartományban kellett a leginkább ellensúlyozni, amely a Hunyadiak legfontosabb hátszágának számított, s ahol a családi birtokok jó része is feküdt: Erdélyben. Itt, a vele szemben ellenséges Újlaki mellett számolni kellett avval is, hogy Vingárti Geréb János, Szilágyi Mihály sógora volt az erdélyi alkormányzó. Mivel a Rozgonyi testvérek keveset tartózkodtak Erdélyben, az itteni ügyeket pedig nem személyesen intézték, Mátyás arra gondolhatott, hogy olyan tisztségviselőket nevez ki, akik hatékonyabban tudják segíteni az erdöntúli tartomány konszolidációját, a királyi hatalom itteni megerősítését.³⁴

A király számítása azonban csak részben vált be. Bár az országban sikerült a helyzetét megszilárdítania és Erdélyben is történt némi haladás, az igazi áttörésre még várni kellett. Talán e szándék is szerepet játszott abban, hogy mintegy másfél évnyi szünet után a Rozgonyi testvérek visszatértek a vajdai és a székely ispáni méltóságok birtokába. Újból székely ispánként szerepel 1460. január 20-i és február 19-i oklevelekben Rozgonyi Osvát, testvére, János pedig június 3-án ismét vajdaként intézkedik, miközben e méltóságot továbbra is viseli Rozgonyi Sebestyén.³⁵ A Rozgonyiak azonban nem egyedül töltötték be e tisztségeket. Újlakin kí

³¹ Rozgonyi Sebestyén vajdaságára vonatkozó első oklevelek 1458. IX. 6-án keltek: DL. 69 017, DL. 69 018, DL. 69 019. Mátyás rokonai kapcsolataira: E. Kovács Péter: *A Hunyadi-család*. In: *Hunyadi Mátyás. Emlékkönyv Mátyás király halálának 500. évfordulójára*. Bp. 1990. (továbbiakban: E. Kovács, *Hunyadi család*) 40., 45.

³² Rozgonyi János lovászmesterségére: Fügedi, *Mobilitás* 123., 139.

³³ SzO. I. 176. (DL. 39 297.)

³⁴ A Szilágyi Mihállal való konfliktusra és az uralkodás első éveinek a nehézségeire: Kubinyi, *Mátyás király* 46–52.

³⁵ 1460. I. 20.: DL. 15 429; 1460. II. 19.: DL. 69 479; 1460. VI. 3.: DL. 15 452. Rozgonyi János vajdaságára: Fügedi, *Mobilitás* 109., 133. Az utóbbi táblázat azonban úgy ábrázolja Rozgonyi János erdélyi vajdaságát, mítha az folyamatos lett volna Sebestyén kinevezése után is. Az 1458 őszén, illetve

vül vajdaként szerepelmég ebben az időben Kanizsai László és Kanizsai Miklós is,³⁶ míg Osvát tisztségviselő társa a jelentős erdélyi birtokokkal rendelkező családból származó Losonci Dezsőfi László volt.³⁷ Rozgonyi Osvát kinevezésére 1459 legvégén vagy a következő év legelején kerülhetett sor, míg János 1460 első felében nyerte vissza a vajdaságot. Érdekes módon Rénoldot csak egy jóval későbbi, 1460. szeptember 21-i oklevél említi ismét székely ispánként.³⁸ A Rozgonyiak tehát visszanyerték korábbi erdélyi hivatalaikat (Sebestyént kivéve, aki 1458-tól folyamatosan viselte a vajdai méltóságot), de a tisztségekhez való hozzáállásuk semmit sem változott. Sebestyén a felvidéki harcokhoz kapcsolódó teendőkkel volt inkább elfoglalva, de nincs nyoma annak sem, hogy János jeleskedett volna a vajdai teendők ellátása terén. Osvát esetében egyértelműen arra utalnak a forrásaink, hogy egyfajta „munkamegosztás” alakult ki a tisztségviselők között: az erdélyi Losonci László a helyszínen intézte a székely ispánsággal kapcsolatos ügyeket, Rozgonyi Osvát viszont a Felvidéken, illetve az udvarban tevékenykedett. Látszólag ellentmond ennek egy 1460. október 14-én Szászkeződen az Udvarhely- és Marosszék számára tartott gyűlésről a tisztségviselők által közösen kiadott diploma,³⁹ más iratokból azonban kiderül, hogy ezen Osvát nem lehetett jelen. Október 16-án, két nappal a szászkeződi gyűlést követően, ahol állítólag ő is részt vett, a király okiratot bocsátott ki Kassán, amelyben igazolja, hogy Ónodi Cudar Simon és Rozgonyi Osvát személyesen megjelentve előtte egyezsége léptek a köztük felmerült vitás kérdéseket illetően. Október 20-án maga a székely ispán bocsátott ki oklevelet – szintén Kassán – egy Abaúj megyei vonatkozású ügyben; egy hónap múlva, november 20-án ugyanitt keltezett királyi irat előterjesztőjeként fordul elő a neve.⁴⁰ Más iratok megerősítik ezt a képet, így elmondható, hogy Osvát hivatali ideje alatt nem jutott el Erdélybe, ami vonatkozik testvérére, Rénoldra is: az ügyintézés tehát a már megszokott módon, a helyettes tisztségviselők révén folyt, különbség azonban a korábbi időszakhoz képest, hogy most legalább egy illetékes – Losonci László – a helyszínen tevékenykedett. Rozgonyi Osvát utolsó székely

1459 tavaszán keletkezett oklevelek azonban egyértelműen cáfolják ezt, volt vajdaként vagy éppen minden cím nélkül emlegetve Jánost, aki csak ezt követően lett ismét méltóságviselő. Így pl.: 1458. XI. 29.: DL. 15 298, 1459. III. 5.: DL. 15 329, 1459. IV. 20.: DL. 15 350, 1459. VIII. 6.: DL. 15 390. stb.

³⁶ Fügedi, *Mobilitás* 109.

³⁷ Elsőként egy 1460. VII. 13-án kelt iratban szerepel székely ispánként: US. VI. 83.

³⁸ Teleki, *Hunyadiak kora* X. 638–639. (DL. 15 506.)

³⁹ DL. 37 027 (SZO. III. 76–77 – X. 9-i, helytelen dátumfeloldással).

⁴⁰ 1460. X. 16.: DL. 15 510; 1460. X. 20.: DL. 60 795; 1460. XI. 20.: DL. 70 908.

ispánsága nem volt hosszú életű, mivel hamarosan – valószínűleg 1461 elején vagy tavaszán – a méltóságviselő meghalt.⁴¹

A tisztségben rokona, a két Rozgonyi vajda egyike, Sebestyén követte,⁴² miközben Rénold is megtartotta a székely ispánságot. A két erdélyi méltóság így ismét egy kézben egyesült. Hogy nem véletlenül, azt az bizonyítja, hogy a vajda-ispán a források egyértelmű tanúsága szerint az év nagy részét Erdélyben töltötte: április 24-én Gyulafehérvárott, május 4-én Tordán, június 23-án Tövisen adott ki oklevelet, július 20-án pedig Mátyás felszólítja a szebeni pénzverő kamara ispánjait, hogy a szolgálatában ott tartózkodó Sebestyén költségeinek a fedezésére száz aranyforintot utaljanak ki. Augusztus 3-án Kolozsvártott kiadott oklevelében Łabiszyni Máté erdélyi püspök bizonyítja, hogy félretéve az ellentéteket, kiegyezett a vajdával; november 6-án pedig arról értesülünk az uralkodó diplomájából, hogy Rozgonyi Sebestyénnek adományozta egy Moldvába menekült szebeni lakos javait.⁴³ Az iratokból az is kiderül, hogy Rozgonyi Sebestyén nem saját elhatározásából, hanem kifejezetten a király parancsára érkezett ide a tisztséggel kapcsolatos teendők ellátására. Mátyás tehát – talán a felvidéki harcok csendesedése miatt – elérkezettnek látta az időt, hogy felgyorsítsa a tartomány ügyeinek a rendbetételét. Mivel Losonci Dezsőfi László szintén megtartotta a székely ispánságot, s továbbra is a tartományban tartózkodott, így hosszú idő óta először fordult elő, hogy Erdély két legfontosabb tisztségének, a vajdai és az ispáni méltóságnak a birtokei huzamosan egyszerre tevékenykedjenek szolgálati helyükön. Elmondható tehát, hogy a Mátyás alatti erdélyi konszolidáció első jelentős fejleményei Rozgonyi Sebestyén tisztségviseléséhez kapcsolódnak.

⁴¹ Mátyás 1461. V. 9-i oklevele már elhunyként említi őt (DL. 15 583). Halálának időpontjára vö. Engel, *Genealógia* Básztyély nem 4. tábla: Rozgonyi (Lőrinc ága), amely szerint 1460. IX. 21-i irat említi utóljára életben levőként, amint azonban már láttuk, még két hónappal később, 1460. XI. 20-án is oklevelet bocsátott ki Kassán. Halálának időpontját némileg pontosítja Mátyás 1461. IV. 28-i oklevele (DL. 15 572), melyben a Sáros megyei Szeben eladományozásának (amiről az V. 9-i diploma is intézkedik) kérelmezőként már csak János és Rénold szerepelnek, Osvát nem, ami annak a jele, hogy ekkor már nem volt életben. Halálának idejét így 1461 első negyedére tehetjük. Egyértelműen téves Mátyás 1461. XII. 4-én kiadott perhalasztó levele (DL. 15 656; Radvánszky Béla–Závodszky Levente: *A Héderváry-család oklevéltára* I. Bp. 1909.298.), amely úgy említi Rozgonyi Osvátot, mintha életben levő, aktív székely ispán lenne: egyrészt az irat tele van áthúzásokkal, javításokkal, másrészt az uralkodó pár nappal korábban, 1461. XI. 30-án kibocsátott oklevele (DL. 14 625) elhunyként tesz több alkalommal is említést Osvátról.

⁴² Elsőként Mátyás 1461. III. 23-án kelt oklevelében szerepel székely ispánként (DL. 15 555).

⁴³ 1461. IV. 24.: Jakó Zsigmond: *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei (1289–1556)*. I. Bp. 1990. 1541. sz.; 1461. V. 4.: SZO. I. 187. (DF. 275 442); 1461. VI. 23.: DF. 275 445; 1461. VII. 20.: DL. 15 618, DL. 37 220; 1461. VIII. 3.: DL. 15 626; 1461. XI. 6.: DL. 15 650.

E folyamatot Sebestyén 1461 végén vagy 1462 elején bekövetkezett halála sem akasztotta meg. A király ekkor unokatestvérét és megbízható hívét, Dengelegi Pongrác Jánost nevezte ki erdélyi vajdának és székely ispánnak.⁴⁴ A jelek szerint Mátyás elszánta magát az erdőntúli terület hatalmi viszonyainak a végleges rendezésére: arra törekedett, hogy a hatalmi szálak Pongrác János kezében fussanak össze. Ennek érdekében (bár Újlakihoz még ekkor sem tudott vagy mert nyúlni) a többi méltóságviselőtől elvette a tisztséget: ekkoriban szűnt meg Rozgonyi János vajdasága és Losonci László székely ispánsága.⁴⁵ Rozgonyi Rénold ugyan utolsó mohikánként megtartotta a székely ispánságot, de ez az állapot nem bizonyult tartósnak. Dengelegi Pongrác János 1463. május 26-i levelében felszólította Bárczai András görgényi várnagyot (Görgény volt a székely ispánok legfőbb központja), hogy a félvárnagyságot adja át alvajdájának, Somkereki Istvánnak, mivel a király a székely ispánság mindkét részét neki adta (*rex...comitatum Siculorum quo ad ambas partes nobis graciose contulit*). Bárczai Rozgonyi Rénold alispánja volt,⁴⁶ vagyis 1463 májusában ő tartotta kézben a székely ispáni honor (és a görgényi várnagyság) felét. Mátyás tehát elérkezettnek látta az időt arra, hogy tovább vigye a hatalomkoncentrációt: megszüntette a székely ispáni méltóság megosztottságát (elvéve Rozgonyi Rénoldtól s teljes egészében Pongrác János kezébe adván azt), valamint az önállóságát, miután egyesítette a vajdai hatalommal. Az aktus egyben a Rozgonyiak erdélyi tisztségviselésének a záróakkordját is jelentette: a család tagjai többé már nem töltöttek be a tartományhoz kapcsolódó hivatalokat, az „erdélyi kaland” véget ért.⁴⁷

⁴⁴ Rozgonyi Sebestyén utolsó fennmaradt oklevele 1461. XI. 22-én, Kolozsvárott kelt (DL. 62 877). Dengelegi Pongrác János 1462. II. 10-i diplomákban szerepel először erdélyi vajdaként és székely ispánként: DL. 15 698, Dl. 15 699. Ld. még Fügedi: *Mobilitás* 109. Adatait azonban annyiban pontosítani kell, hogy Pongrác János hivatalviselésének kezdetére nem 1462. II. 14-i oklevél (Dl. 90 039), hanem a fentebb már idézett 1462. II. 10-i diplomák szolgáltatják az első adatot. Pongrác János rokonsági kapcsolataira: E. Kovács, *Hunyadi család* 41., 45; Engel, *Genealógia Káta* nem 5. tábla: Dengelegi (Pongrác).

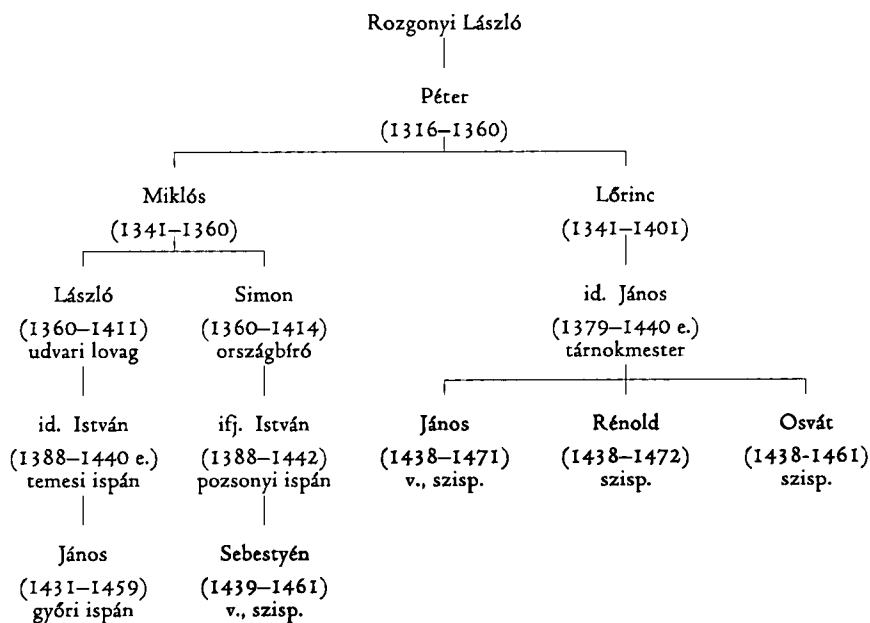
⁴⁵ Rozgonyi János 1461. VII. 17-én és 21-én még vajdaként szerepel Mátyás és a budai káptalan okleveleiben (DL. 14 625), a király 1461. XI. 30-án kelt diplomája viszont már volt vajdaként és hivatalban levő tárnokmesterként említi őt (DL. 14 625). Losonci László hivatalviselésére az utolsó adatot egy 1461. VII. 27-én kelt oklevél jelenti (DL. 27 036).

⁴⁶ Kubinyi András: *Erdély a Mobács előtti évtizedekben*. In: *Tanulmányok Erdély történetéről. Szakmai konferencia Debrecenben 1987. október 9–10.* Szerk.: Rác István. Debrecen 1988. 72. Dengelegi Pongrác János oklevele: DL. 83 758.

⁴⁷ Bár Balázs leleszi prépost oklevele (DL. 15 890) még 1463. XI. 3-án is székely ispánként említi Rozgonyi Rénoldot (*magnifico Rynoldo de Rozgon comitte Siculorum*), ez azonban csak elírás, mivel ugyancsak Balázs prépost 1463. XII. 31-én már volt ispánnak (*magnifici Rynoldi de Rozgon alias comitis Siculorum*) nevezi oklevelében (DL. 15 901), maga az érintett pedig 1464. II. 25-i, Bártfa számára írott levelét egyszerűen csak *Rynaldus de Rozgon*ként írta alá (DF. 214 220).

A Rozgonyiak erdőntúli szereplését értékelve ki kell emelni, hogy 1448–1463 között meghatározó szerepet játszottak a tartomány irányításában, sőt bizonyos mértékig az országos politikában is. Mint láttuk, hozzájuk köthető az erdélyi konszolidáció kezdete is. A Rozgonyiak azonban felvidéki kötődésűek voltak, Erdélyben nem tudtak, de valószínűleg nem is akartak meggyökerezni. Birtokaik gyarapítását, további emelkedésüket nem itt képzelték el, a tisztségeket leginkább társadalmi–politikai emelkedésük és vagyoni gyarapodásuk eszközeként tekintették. Valószínű, hogy ez is szerepet játszott abban, hogy Mátyás végül nem velük, hanem más szereplőkkel vitte véghez a tartomány átszervezését, az erdélyi konszolidációt, amelyet az 1467-es lázadás sem tudott megakadályozni. Más tanulságai is vannak ugyanakkor e tizenöt év történetének: megismerhetjük azt a nagyfokú politikai pragmatizmust, amire elsősorban a három fivér története világít rá. Kapcsolatukat szilárd egység és szoros együttműködés jellemezte, lett légyen szó akár a tisztségek megszerzéséről és elosztásáról vagy éppen a politikai irányvonal követéséről. Ez utóbbit egyébként – mint láttuk – egyedül az érdek, a hideg számítás határozta meg, ami nagyon eredményes volt egészen addig, amíg Rénold – utolsó életben levőként a testvérek közül – 1471-ben bele nem keveredett a Mátyás ellenes Vitéz-féle összeesküvésbe, amivel azt érte el, hogy „*az egyetlen fiúutód, János fia...már nem kapott politikai szerepet*”.⁴⁸ Valószínűleg e politikai pragmatizmusnak is szerepe volt abban, hogy a Rozgonyiak 1463 után Erdélynek hátat fordítva visszatértek a szülőföldjükhez jobban kapcsolódó, a család érdekeit jobban szolgáló tisztségekhez és politikai tevékenységhez.

⁴⁸ Pálosfalvi, *A Rozgonyiak* 928.

Az egyes nevek utáni évszámok közül az első azt jelöli, hogy az illető mikor bukkan fel a forrásokban, az utolsó pedig az elhalálozás dátumára vonatkozik.

Rövidítések: e. = előtt; szisp. = székely ispán; v. = erdélyi vajda